

nejasne, da ne govorim o tem, da je mnogo, mnogo premalo sodelovanja in mnogo premalo usklajevanja. Po mojem mnenju je to izrazito interdisciplinarno področje, kjer bi se morali vsi združiti okrog politike in strategije, ki jo moramo ovrednotiti in sprejeti.

Ob tem zelo raznovrstnem, pisnem političnem prostoru in v tem trenutku, ko obstajajo različni pogledi, včasih tudi z določenimi ideologijami ali s preteklostjo obremenjeni, pa tudi s programskimi usmeritvami strank, težko pridemo do trdnih stališč. Ta stališča bi bilo zelo dobro oblikovati okrog neke smiselne teorije ali teoretičnih izhodišč, ki bi jih v družbi lahko sprejeli kot svojo usmeritev v smislu oblikovane politike. Politika, ki se oblikuje samo skozi prakso, postane verjetno v teh razmerah vprašljiva, na vsak način pa je podvržena temu, da je zelo spremenljiva, z njo pa tudi praksa, ker se z dnevno politiko določene stvari spremenijo.

Mislim, da je to tisto, kar bi bilo lahko posledek takšne razprave, sodelovanje med znanostjo in tistimi ljudmi, ki v operativi poskušamo nekaj postoriti. Ob tem pa imamo veliko težav. Urejam posamezne segmente, od državljanstva do delovnih migracij, dovoljenj za delo in podobno, da ne govorim o celi vrsti dvostranskih sporazumov, ki jih imamo z drugimi državami in kjer bi morali implicirati našo politiko. Tako pa se držimo predvsem osnov, ki izvirajo iz mednarodnih konvencij in drugih mednarodnih dokumentov, za katere moram reči, da smo mnogokrat negotovi, ali je to tisto, kar je naša sprejeta politika in strategija ali ni. Ali je to nekaj, kar smo sprejeli zaradi tega, ker je bilo na razpolago. To je nejasen položaj, ki nam mnogokrat povzroča veliko težav, da ne govorim o tem, da nas je na teh področjih malo in da je tudi zavest v družbi o pomenu migracij in migracijske politike razmeroma nizka. Mnogokrat se zavest, da je to zelo pomembno, vzbudi šele takrat, ko nastanejo konkretne težave, ki imajo tudi gospodarske posledice. Rešitve, ki jih prinašamo po različnih segmentih, največkrat ne le da niso dovolj postavljene na teoretične podlage, ampak so izpostavljene pritiskom trenutne politike, torej trenutno zagovarjanih prednostih v različnih politikah in subpolitikah. Če govorim o finančnoekonomski, denarni politiki, se tudi to v naših rešitvah pozna.

Oglasila pa sem se predvsem z namenom, da vam poskušam to konkretno prakso, ki ni najmanj zavidljiva, opisati, da se prijavim kot interesentka za izsledke, za sodelovanje in tudi povezovanje vašega znanja z operativnimi potrebami. Zavzemam se tudi za to, da bi poskušali to področje vključiti, čeprav na podlagi sodelovanja z drugimi fakultetami, v programe ali pa vsaj v informativno-izobraževalne programe drugih družboslovnih področij, ki so silno pomembna za konkretne rešitve in politiko.

MLADEN KNEŽEVIĆ*

Socializacija beguncev

Moj prispevek na tej okrogli mizi bo predvsem povezan s problemi socializacije, ki sem jih opazil, ko sem več kot leto dni delal v sprejemnih centrih za begunce z območja Hrvaške kot tudi z območja Bosne in Hercegovine. Čeprav ta tema na

* Dr. Mladen Knežević, K. P. D. Popovača

spada v ožjem pomenu v področje te razprave, ker gre vendar predvsem za begunstvo, mislim, da je v tem okviru treba govoriti tudi o teh vprašanjih. Povsem gotovo je, da se bo en del begunskega vala, ki smo mu priče, prelil v trajnejše migracije. Po drugi strani so zelo značilne nekatere številke. Za osvetlitev navajam neke podatke UNHCR-ja o številu beguncev in o dolžini trajanja begunstva:

Narod	Število beguncev	Začetek begunstva
Palestinci	2 093 500	1948
Etiopijci	1 286 500	1961
Tutsi (Ruanda)	187 000	1961
Hutu (Burundi)	163 500	1961
Angolci	358 000	1972
Kambodžani	237 000	1975
Afganistanci	3 485 000	1979
Drugi	2 069 900	
Skupaj	10 069 900	

Begunstvo torej ni samo začasen pojav, povezan s krajšim trajanjem nekih oboroženih spopadov v neki državi, temveč pomembno število ljudi postane dolgotrajna oblika življenja.

Mogoče se bo komu zdelo prezgodaj govoriti o učinkih prisilne migracije na procese socializacije posameznikov in družbenih skupin. Toda pregnanstvo enega dela ljudi z območja Hrvaške traja že skoraj dve leti in če upoštevamo ne glede na vse mogoče pomisleke Freudovo idejo o oblikovanju temeljnih potez osebnosti, je zdaj, po dveh letih pregnanstva, pri otrocih, ki so bili v času pregona stari eno leto, dokončan proces oblikovanja temeljnih struktur osebnosti, za katere Freud trdi, da poteka nekje do tretjega leta življenja. Če lahko sklepamo iz tega dejstva, potem je pri današnjih triletnih otrocih končano oblikovanje temeljnih značilnosti njihove osebnosti v pregnanstvu (v pogojih pregnanstva).

Čeprav nisem popoln zagovornik Freudovega determinizma, bodo verjetno tudi prisotni na tej okrogli mizi soglašali z menoj, da je zgodnji socializacijski proces v bistvu mnogo pomembnejši, kot navadno mislimo, in da njegovi sledovi bistveno določajo kasnejše človekovo obnašanje, pa tudi njegove možnosti za spreminjanje socialnih konceptov oziroma možnosti resocializacije ali za možnosti prilagajanja novim socialnim razmeram.

Na Hrvaškem smo znotraj Glavnega sanitetnega štaba in njegovega oddelka za duševno zdravje takoj po prihodu prvih pregnancev s področja Republike Hrvaške v Zagreb in na druga območja na Hrvaškem oblikovali mobilne skupine, ki so dajale psihološko pomoč in zaščito pregnancem, kasneje pa prav tako beguncem z območij Bosne in Hercegovine. Ne moremo trditi, da smo zajeli vso populacijo pregnancev in beguncev, prav nasprotno, zajeli smo le njen manjši del. Vendar nam izkušnje, ki smo si jih pridobili, omogočajo, da zdaj širimo to mrežo in razvijamo trdnjše koncepte na tem področju.

Ena od najbolj bolečih izkušenj vsega tega procesa je bila prav izkušnja o težavah zgodnje socializacije otrok. Naše skupine so opazile nekaj, kar smo poenostavljeno, a zelo nazorno, pav zaradi dramatičnih okoliščin, v katerih poteka, imenovali sindrom »otroka, rojenega, da bo ubit«. V nekaj besedah bom opisal to

situacijo, da vam bo postala bližja. Gre namreč za čisto poseben odnos matere do novorojenega otroka. Matere namreč pogosto v dramatični meri zanemarjajo svoje novorojenčke. V nekaterih primerih smo v zbirnih centrih, pa tudi v stanovanjih, v katerih so bile nameščene družine pregnancev in beguncev, videli situacije, v katerih so matere do take mere zanemarjale svoje novorojene otroke, da je bilo njihovo življenje najbolj neposredno ogroženo. Samo dejstvo, da so bili v bližini strokovnjaki, ki so to opazili, je rešilo otroka pred gotovo smrtjo. Pri tem moram poudariti, da v analizi teh primerov nismo srečali mater, žena, ki bi podoben odnos do otrok kazale tudi zunaj teh vojnih okoliščin. To ni bil njihov prvi otrok. V prejšnjih nosečnostih, pri prejšnjih otrocih, so kazale najbolj normalno skrb za svoje otroke. Pri ženah v zbirnih centrih smo opazili v bistvu silen strah za bodočnost teh otrok in nekaj, kar bi lahko imenovali občutek krivde, da so bili otroci rojeni v času, v katerem nimajo bodočnosti, ali bolje rečeno v času, v katerem je zelo verjetna možnost, da ne bodo preživeli. Lahko si mislimo, kako resne posledice za nadaljnji razvoj takih osebnosti bo imel tak proces socializacije, v katerem je otrok prikrajšan za temeljne emocije, bistvene za njegov kasnejši psihični razvoj. Če je res, da kasnejša socializacijska razdobja pomenijo samo faze, v katerih se nadgrajuje temelj, postavljen v procesu primarne socializacije, v katerem je predvsem bistvena emocionalna investicija okolice, potem je seveda zelo negotova usoda vsega kasnejšega socializacijskega procesa.

Ko že govorimo o specifičnih težavah žene matere v odnosu do novorojenčka in še nadaljujemo z analiziranjem njene vloge in njene možne in njene potrebne vloge v socializacijskem procesu v pogojih prisilne migracije, potem je treba posebej poudariti problem identitete žene v zgodnji fazi prisilne migracije, torej v tisti fazi, v kateri so še vedno pregnanci in begunci na območju Republike Hrvaške. Identiteta kot internalizacija družbenega sveta družbenega okolja, ki nas obkroža, ki pomeni poistovetenje človeka s svojo osebnostjo, s svojim delom, torej s svojim biološkim obstajanjem, pa tudi s socialno skupino, v kateri je rojen in v kateri se razvija, je posebno ranljiva pri ženskem delu begunske populacije. Žena je namreč v procesu odhoda v pregnanstvo, v procesu namestitve na določeno mesto in tudi v procesu organizacije življenja v njem izgubila bistvene značilnosti svoje osebne identitete v družini. Morala pa je sprejeti nekatere značilnosti skupinske identitete, torej identitete te skupine v begunstvu, ki jo v bistvu težko sprejema kot svojo novo realnost. Podoben je tudi problem očeta, ki je, če je v pregnanstvu, v položaju nekoga, ki je izgubil bitko, ne glede na to, kaj je ta bitka mogla pomeniti za socium v celoti.

Ker je vprašanje identitete ključen dejavnik razvoja in ker je z njim povezan cel niz procesov, ki potekajo v primarni socializaciji, potem je jasno, da ima izguba zelo jasne osebne identitete staršev v tej fazi prisilne migracije večkratne in globoke negativne učinke v procesu primarne socializacije njihovih otrok. Popolnoma gotovo je, da bo imelo ustrezne učinke v celotnem poteku socializacijskega procesa mladih ljudi.

Tisto, kar je v vsem tem procesu enako pomembno, je dejstvo, da je socialna skupina, zato da bi ohranila možnost svoje dejavnosti, morala občutno znižati raven diferenciranosti svoje strukture. In tako zmanjšati oporne točke, ki jih v neki normalni socialni strukturi imenujemo zaščitni mehanizmi v procesu socializacije. Na kratko lahko pojasnimo, da so zaščitni mehanizmi pravzaprav tiste socialne točke, na katerih posameznik v procesu svoje socializacije lahko dobi dodatno pomoč, ki je na nekih drugih točkah zaradi njihove insuficientnosti nima oziroma ni mogoča v polni meri. Tako na primer dobi otrok, ki pripada insufici-

entni družini v kateri koli smeri, lahko v nekem športnem društvu, dobro organizirani šoli ali v neki drugi družbeni instituciji možnost zaščite in dodatnega energetskega imputa za relativno normalen potek svojega socializacijskega procesa. Taki deli strukture v migrantskih skupinah, posebno kadar gre za prisilno migracijo takšne vrste, kot je zdaj na območju Hrvaške, enostavno ne morejo obstajati, ker je socialna skupina migrantov morala v bistvu ves svoj energetski potencial usmeriti, slikovito rečeno, v eno samo točko, da bi ohranila svoj bazični obstoj.

Kadar govorimo o procesih socializacije, je specifična zlasti skupina adolescentov, ki gre v svojem razvoju skozi neko zelo tipično razvojno fazo pravega odklanjanja vzorcev identitete, torej odklanjanja modela obnašanja staršev. Ker se je tak proces odvijal v času vojne in ker so bili starši angažirani v vojnih dogajanjih, smo pri enem delu adolescentov opazili odklanjanje prav teh vzorcev obnašanja, ki so vodili starše v njihovem ravnanju. Tako so nekateri adolescenti rekli: »Da to ni njihova vojna in da jih sploh ne zanima, zakaj so se njihovi starši borili s starši njihovih vrstnikov srbske narodnosti.« Čeprav seveda v vsakem socializacijskem oziroma razvojnem procesu, kadar gre za adolescentno razdobje, v naši kulturi obstajajo pomembne diskrepance med nekimi kulturnimi in v širšem pomenu identitetnimi obrazci odraslih in obrazci, ki jih nočejo sprejeti adolescenti, je ta razlika posebno dramatična, in posebno je dramatičen tudi kontekst, v katerem poteka. Tako se med adolescenti, ki svoj odpor do objektov identifikacije kažejo na tak način in odraslimi ne more uresničevati takšna dinamična komunikacija, podpora, v kateri se oblikuje identiteta posameznika, prav zaradi socialnega konteksta, v katerem ta proces poteka.

Če se morda nepoučenemu poslušalcu ali bralcu prvi del te zgodbe zdi optimističen, ker bi lahko kazal na morebitne zveze med adolescenti dveh etničnih skupin, potem njihov konec, torej zaključek tega procesa in začetek vstopa v odraslo razdobje ter prevzemanje obveznosti odraslega, verjetno niti zdaleč ne bo tako optimističen. Izstopil bo namreč iz kroga dopuščene oziroma iz kroga možnega v svojem socialnem okolju. Absolutno zavračanje identifikacijskih objektov seveda ni neka nova in neznana stvar, kadar govorimo o razvoju v adolescenci, toda neobstojanje zveze z realnostjo v socialnem okolju je popolnoma nova stvar v primeru, o katerem govorimo. Tisto, kar je treba še posebej poudariti, je, da prisilnega migranta ne spremlja v celoti razumevajoča okolica, ki bi spremljala adolescenco v procesu ločevanja od klasičnih identifikacijskih vzorcev.

DŽEMAL SOKOLOVIĆ*

V iskanju izgubljene identitete

Če se ne motim, je bilo v uvodu rečeno, da imajo vse stvari svoj začetek in svoj konec. Ne zaradi polemike, temveč zato da bi prispeval k živahni razpravi, vas želim spomniti na misel nekega šestletnega dečka, ki govori prav obratno. Verjetno se vsi spominjate knjižice, objavljene pred dvajsetimi leti, z naslovom: »Olovka

* Dr. Džemal Sokolović, redni profesor Fakultete za politične vede v Sarajevu.